

Türkiye’de Orta Sınıf Yarılmasının Sosyo-Ekonomik Dinamikleri: Bir Yerinden Edilme Olarak Mesleki Kariyer, Sınıfsal Konum ve İnsansal Özsaygı

The Socio-Economic Dynamics of Middle-Class Fragmentation in Turkey: Professional Career, Class Position, and Human Self-Esteem as Displacement

Cem Özkurt^{1*} 



* Sorumlu yazar
Corresponding author

¹Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, Türkiye
E-mail: cemozkurt@trabzon.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1438-6517

Başvuru/Submitted: 13.08.2024
Son Düzeltme/Last Revision: 13.10.2024
Kabul/Accepted: 18.10.2024

Atf bilgisi / Citation:

Özkurt, C. (2024). Türkiye’de orta sınıf yarılmasının sosyo-ekonomik dinamikleri: Bir yerinden edilme olarak mesleki kariyer, sınıfsal konum ve insansal özsaygı. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi-IBAD Journal of Social Sciences*, (17), 113-131.
<https://doi.org/10.21733/ibad.1532615>

intihal.net Similarity Index 15%

ÖZ

Çağcıl dünyamız çalışma ilişkilerindeki yeni biçimlenmeler ve çok boyutlu karmaşıklaşmalarla toplumsal alanı değiştirmeye ve dönüştürmeye devam ediyor. Geçmişin analitik tutarlılıkları, sınıf yapısı ve geleneksel meslekler nosyonu farklılaşıyor ve yeni türden şekillenmelerle karşımıza çıkıyor. Bu farklılaşmaların ana teması, orta sınıf meslekler olarak bilinen iş türlerinin sosyo-ekonomik bakımdan gerilemesi ve sınıflar hiyerarşisinde eski korunaklı konumlanmasını kaybetmesi olarak belirginleşiyor. Geçici çalışma düzeni, tam istihdam yoksunluğu, prekarizasyon ve orta sınıf krizi biçiminde küresel ölçekte cereyan eden bu alt üst oluşlar, geniş toplumsal kesimlerin geçim olanaklarını sınırlandırıyor ve gelir kaynaklarına erişimde kısıtlar yaratıyor. Bu çalışma, küresel ölçekte ortaya çıkan orta sınıf krizine, Türkiye özelinde, mesleki deneyime 2000’ler periyodunda başlayan genç kuşak öğretmen ve avukatların anlatılarından hareketle bir bakış sergilemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, 2017 yılında verileri elde edilmiş, orta sınıf meslekler üzerine sunduğum resmi doktoranın avukat ve öğretmen grupların derinlemesine görüşmelerinin analizine dayanmaktadır. Çalışmada, meslek mensuplarının mülkiyete erişim kapasitelerindeki daralmalar, istikrarlı iş olanaklarındaki kısıtlar, güvencesizlik, içe dönük kapanma ve yaşam olanakları bakımından alternatifsizliklerin ortaya çıkardığı gerilim alanları çok boyutlu olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analiz, mesleğe 1980’lerde başlamış olgun kuşağın deneyimlerini de göz önünde bulundurarak karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. Makale, üç eksenli sorunsallaştırmayla ilerlemektedir. İlk eksen, hem öğretmen hem de avukat gruplarda bulguların meslek içi hiyerarşilenmenin, dış dünya sosyo-ekonomik karşılığının hangi türden gerilim ve yarımalar yarattığını ortaya koymaktadır. İkincisi, öğretmen ve avukatların sınıfsal konumunu ve mülkiyet ilişkilerindeki verili durumu gösterme amaçındadır. Üçüncüsü ise, mesleki saygınlığın toplumsal yaşamdaki görünümünü ortaya koymak ve aktörlerin mesleklerini bir gelecek tasarımı olarak tahayyül edip etmediklerini tartışmaya açmaktır

Anahtar kelimeler: Meslekler, Orta Sınıf, Prekarizasyon, Sınıf Sistemi, Sosyo-Ekonomi

ABSTRACT

Our modern world continues to evolve, reshaping the social sphere with new formations and complex changes in labor relations. The traditional structures of class and professions are undergoing significant transformations, presenting new forms of social organization. A key theme of these changes is the socio-economic decline of jobs traditionally known as middle-class professions, along with the loss of their previously protected position within the class hierarchy. Global shifts, including temporary work arrangements, lack of full employment, precariousness, and the middle-class crisis, limit the livelihood opportunities for large segments of society and restrict access to income sources. This study seeks to provide insights into the middle-class crisis, particularly in Turkey, by focusing on the narratives of young teachers and lawyers who began their professional careers in the 2000s. The research is based on in-depth interviews conducted with lawyer and teacher groups, using data collected in 2017, and the official doctoral work I presented on middle-class professions. The study examines the tensions arising from limitations in property access, restrictions on stable job opportunities, insecurity, isolation, and the lack of alternatives for life opportunities within these professions. This analysis is also carried out comparatively, incorporating the experiences of the older generation who began their careers in the 1980s. The article addresses three primary issues: First, it explores the tensions and divisions created by the socio-economic conditions affecting the intra-professional hierarchy in both teacher and lawyer groups. Second, it examines the class positions of these professions and their relation to property ownership. Third, it discusses the role of professional prestige in social life and questions whether these professionals envision their careers as part of a long-term future.

Keywords: Professions, Middle Class, Precarization, Class System, Socio-Economy

GİRİŞ

Batı dünyasında, endüstri sonrası toplumun en belirgin özelliği, refah devletinin ve modernliğin örgütlü kurumlarının, geniş toplumsal kesimlere sunduğu olanaklar setlerinin işlevsel kapasitelerinin daralmasıdır. Bu olumsuz yönlü evrilmenin mahiyeti, orta sınıf olarak adlandırılan ve sosyo-ekonomik açıdan ilerlemiş toplumsal grupların, sınıfsal olarak gerilemesi ve statü kaybıyla doğrudan ilişkilidir. Bu eksende, bir makro dönüşüm ekonomik rejimin ve çalışma ilişkilerinin olağan seyri ve diyalektiği üzerinde radikal boyutlarda farklılaşmalara yol açmıştır. Farklılaşmanın yönü, bir dünya sistemi olarak kapitalizmin, 1970 sonrası işleyen süreciyle ve 1990’larda artarak, hizmet sektöründe yaratılan iş ve istihdam kapasitesinin, imalat sanayinde oluşturulan iş potansiyelini geride bıraktığı kritik bir aşamaya ulaşmasıdır. Bu kritik aşama, bilinen dünyanın sonunu ilan eden ve sanayi kapitalizminin geleneksel katılıklarının çözüldüğünü haber vermiştir. Örgütlü modernliğin öncü toplumsal grubu sanayi burjuvazisi geleneksel sorumluluklarını terk ederek, daha fazla kâr için finans kapitale yönelmiştir (Harvey, 2012, s.163-164). Bu durumun en belirgin sonuçları, iki boyutlu olarak cereyan etmiştir. İlki, geniş toplumsal kesimlerin tam ve düzenli istihdam olanaklarının çok büyük ölçüde gerilemesi ve hizmet sektörünün eğreti/düzensiz çalışma ilişkilerine uyum sağlanmak zorunda kalmalarıdır (Bauman, 2000, s. 54-55). İkincisi, hizmet sektörü ağırlıklı çalışma düzeninin orta sınıflar aleyhine fakat üst ve alt gelir gruplarının lehine biçimlenmesidir (Castells, 2013, s. 281). Küresel kapitalizmin ve enformasyon toplumunun yeni sınıf ilişkileri düzeni, 20. Yüzyılın başıyla karşılaştırıldığında, gelir eksenli eşitsizlikleri artırmış ve toplumsal kaynaklara erişimde daha kutuplaşmış bir dünya sistemi ortaya çıkarmıştır (Giddens, 2013, s. 59). Richard Sennett’in betimlemesiyle, bu yeni türden toplumsal formasyon, ekonomik eşitsizliklerin gündelik tecrübelerde sosyal mesafeye dönüştüğü ve özellikle de insanları birbirleriyle işbirliği yapma konusunda vasıfsızlaştıran bir karaktere sahiptir (Sennett, 2012, s. 18). Deneyimlenen eşitsizler, geniş toplumsal kesimler için sosyo-ekonomik güvenlik olanağını ortadan kaldırmıştır ve kolektif dayanışmayı sağlamlaştıran geleneksel sorumluluk mercii kamusal güçler de artık yerlerinde yoktur (Bauman, 2011, s. 97,98). Kamusal alanın çöküşü, aslında bütünüyle kamusal olan birey sorunlarının özel alana hapsolmesine neden olmuştur. Bireyler, bu sorunları aşmak bakımından bütünüyle tek başına ve yalnızdır (Sennett, 2013, s. 27). Bu durum kaçınılmaz olarak, her bireyi kendi kariyeri ve geleneğine ilişkin proje sahibi-aktör konumuna getirmiştir (Giddens, 2014, s.37). Fakat burada yaygın olarak öne çıkan kısıtlılık, karşılıklı muhakemeye ve müzakereye açık olmayan, kurumsal bakımdan güçlendirilmeyen bu projelerin çoğunun boşa çıkması ve başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Bu durumda bireyler, toplumsal hiyerarşinin alt katmanlarına doğru sert bir biçimde savrulmaktadır. Beck’in “risk toplumu” olarak betimlediği toplumsal durum özellikle de sınıfsal olarak gerileyen bu toplumsal kitlelere işaret etmektedir. Buna göre, riskler toplumsal hiyerarşinin alt katmanlarında birikirken; güvenlik sınıf sistemlerinin üst konumlarına hitap etmektedir. (Beck, 2014, s. 47) Bu yönüyle çağdaş toplumlar, sınıf eksenli gerilimlerin arttığı ve yeryüzü sakinlerinin bir bölümünün sınıfsal bakımdan tüm sınırlardan bağımsız, mekân ve zamana aşkın olarak yaşarken; bir bölümünün de, gelir hiyerarşisinde dibe doğru yol aldığı (Bauman, 2006, s. 26) daha bölünmüş bir sosyal sistem inşa etmiştir. Kapitalist toplumlarda, kırk yıl önceki eşitsizlikler simetrik, anlamlandırılabilir ve nesnel dayanaklara sahipti. Bu dayanaklar, bireylerin yoksulluk sarmalına niçin düştükleri ve nasıl mülksüzleştikleri sorunsallarının yanıtlanmasına olanak veriyordu. Çalışma ilişkilerinde alt sınıfsal konum ve düşük statüde yer alan benzer bireylerin biyografik hayatları analiz

edildiğinde, bir kuşak öncesinden devralınan dezavantajlar, ekonomik ve kültürel sermaye yetersizlikleri toplumsal sınıfsal kökenlerde izlenebilmekteydi. Sınıf sisteminde bir düzenlilik, yerli yerinde olma ve sabit bir ikametgâh söz konusuydu. Bugünün toplumsal sisteminde ise işsizlik riski, statü kaybı ve mülksüzleşme geleneksel toplumsal/sınıfsal köken bağlarından kopmuştur. Kimin ne zaman tam istihdam ve çalışma güvencesinden; uzun vadeli ve düzenli gelirden yoksun kalacağı belirsizdir ve her birey böyle bir yazgıyla karşılaşabilir. Hardt ve Negri’ye göre bu yazgı, sermaye gruplarının bütün üretici kapasitelerimizi, bedenlerimizi, zihinlerimizi iletişim yeteneklerimizi, yaratıcılığımızı ve birbirimizle girdiğimiz iletişimleri sömürmesini sıradanlaştırmaktadır (Hardt & Negri, 2012, s. 19). Gaulejac’ın yönetsel firma mantalitesinin, insani psişik enerjiyi iş gücüne dönüştürmek için bir sosyo-psişik egemenlik sistemi yaratması olarak betimlediği (Gaulajac, 2013, s. 92,93). çağcıl sistem para, güç ve prestijin tahakkümünü gündelik etkileşimlerde yaygınlaştırmıştır. Sermaye sahibiyle, ücretli emek arasındaki ilişki kökten bir biçimde değişmiştir. Patronlar ve iş sahiplerinin mutlak tahakkümüne dayanan klasik sömürü türü ilga edilmiştir. Ücretli emek, her gün kendiliğinden zenginliği üretir konuma gelmiştir (Hardt & Negri, 2012, s. 18). Bauman’ın tespitiyle, “artık zenginlerin zenginliklerini yeniden üretmek için yoksullara ihtiyacı kalmamıştır” (Bauman, 2006, s. 84). Aslında, 1980’lerde, André Gorz, çalışma ilişkilerindeki bu yönlü radikal değişiminin saptamasını, sınıfın ölümü olarak ilan etmişti. Gorz’a göre, 20. Yüzyılda yeni proleterlerin işleriyle toplumsal sınıfları arasındaki bağ kopmuştur ve işçi sınıfının klasik anlamı yerinden çıkmıştır çünkü üretken işçi sınıfının nerede başlayıp nerede bittiği muğlaklaşmıştır. Çalışanlar, düzenli biçimde icra edilemeyecek işleri yapmakta ve eğitimini almadıkları mesleklere yönelmektedir (Gorz, 1986, s. 75). Çalışma ilişkilerine esneklik stratejisi hâkimdir ve bu strateji iki düzeyde uygulanmaktadır: Merkez işgücü ve çevre iş gücü. Merkez işgücü iş güvenliğine sahip olmasına rağmen, sürekli biçimde iş içi hareketliliğe maruz kalmaktadır. Çevre iş gücü ise uzmanlıktan yoksundur, güvencesizlik ve gelir düzensizliğiyle karşı karşıyadır (Gorz, 1995, s. 88,89). Bütün bu toplumsal dönüşüm ve yeni türden yerinden çıkmanın, sosyal bedeli ne olmuştur ? Bu sorunsalın cevabını, Hartman vermektedir: “İşletme ideolojisi aile, okul, sosyal ilişkiler gibi geçmişte para ilişkilerinin egemen olmadığı yapılara sızmıştır” (Hartman, 2014, s. 29). Para ilişkilerinin toplumsal yaşamı hiçbir boşluk bırakmayacak biçimde kaplaması, Hardt ve Negri’ye göre toplumsal bir bedel yaratmıştır ve bu bedelin bireylerin yaşamlarına yansması, borçlandırılan ve borçlu olması dolayısıyla suçluluğu yaşam biçimine dönüştüren mutsuz bilinçlerin ortaya çıkışıdır. Borçlandırılmak bir yaşam disiplini haline getirilmiştir. Çalışma düzeninde, tahakkümü yeniden üretmenin aracı olarak borç gündeme gelmiştir. Bugünün toplumunda sömürü mübadele olarak değil, borç temelinde cereyan etmektedir: Nüfusun yüzde 99’unun yüzde 1’e tabiiyetine; iş, para ve biat borçlu hale gelmesidir (Hardt & Negri, 2012, s. 18). Borçlu olma ve borçlandırılma pratiği, bir toplumsal riskin toplumsal katmanlar arasında eşitsiz dağılımına işaret eden “sınıf riskleri” tehlikesini yaygınlaştırmıştır. Buna göre, kol gücüyle çalışanlar, beyaz yakalılara göre kaza riskine daha açıktır. Uzmanlığı ve pazar kapasitesi yetersiz olanlar, olmayanlara göre düşük gelire ve işsizliğe katlanmak zorundadır (Esping-Andersen, 2006, s. 33-54). Sınıf risklerine maruz kalma olasılığı yüksek kırılgan toplumsal grupların genişlemesi ve eşitsizlik alanlarının artışı, yeryüzü sakinlerinin her birini tedirgin etmelidir. UNİCEF’e göre, eşitsizliğin yaygın olduğu toplumlarda, çocuklar arasındaki şiddet yönelimli davranışlar artmaktadır. Nispeten daha eşit toplumlarda ise çocukların birlikte çalışma davranışı yüksektir. Ülkelerin iç hiyerarşilerinde, gelir dağılımındaki eşitsizliği gösteren “gini katsayısı” artış eğilimindedir (Sennett, 2012, s. 172). Avrupa ülkeleri, hizmet ekonomileri olma yolunda ilerlemektedir. Bu

açık biçimde, geniş toplumsal kesimlerin faydalandığı düzenli işten feragat edildiği anlamına gelir. Yarı-zamanlı, geçici ve dönemsel olarak sözleşmeye dayanan işler yaygınlaşmaktadır (Kleinman, 2006, s. 159-193). Deacon’a göre, geçici istihdamı tetikleyen motivasyonel bir güç olarak neo-liberalizm, ulus devletin sosyal politika uygulayıcı kapasitesini daraltmaktadır (Deacon, 2006, s. 101-158). Esping-Anderson, bu kapasite daralmasını, donmuş bir refah devleti olarak yorumlar. Çağdaş toplumlarda, eşitlik ve istihdam arasında evrensel karakterli bir tercih zorunluluğu vardır. Radikal boyutlarda serbestleşme stratejisi izleyenler, istihdam açısından başarılı olsalar da, eşitsizlik ve yoksulluk bağlamında yüksek bir bedel ödemektedirler (Esping-Andersen, 2006, s. 55-100). Standing’ e göre, 1990’larda çalışma ilişkilerinde radikal bir farklılaşma deneyimlenmiştir: Kapitalizmin vahşi ve ölçsüz biçimde hüküm sürmesine izin verilmiştir. Böylece, toplumun görece eşitlikçi kalıpları çözülmüştür. Piyasanın sadece metalaşma ilkesine göre işlemesi, yoksulluk eşiğini yükseltmiş ve toplumsal bütünlemeyi zedeleyerek, yeni tehlikeli sınıfların oluşmasına neden olmuştur (Standing, 2006, s. 333-337). Standing’in yeni tehlikeli sınıfı prekaryadır. Prekaryanlar iş istikrarına sahip değildir, bu ekseninde uzmanlaşma yeterlilikleri yoktur. Standing’e göre, çağdaş toplumların sınıf yapısı şöyle biçimlenmektedir: İlki, gelir hiyerarşisinin en üstünde yer alan “elit sınıf” dır. Hemen altında uzmanlaşmış teknik bilgi ve yeterliliğe sahip “maaşlılar” gelmektedir. Düzenli iş ve gelire erişimi olan bu gruplar, gelir hiyerarşisindeki konumlarından hoşnutturlar. Maaşlı sınıfın hemen yanında “profisyen” sınıflar gelmektedir. Bu gruplar, ağırlıklı olarak sözleşme temelli çalışmaktadırlar. Profisyen grubun altında kol gücüyle çalışan işçi sınıfı vardır. Bu gruplardan ayrı olarak işsizler bir kategori oluştururken, prekarya da kendine özgü bir sınıf olarak hiyerarşideki yerini almaktadır (Standing, 2015, s. 21-22). Standing’e göre, günümüzde birçok ülkede, çalışabilir işgücünün yarıya yakını prekarya statüsündedir. Prekarya, bir sınıf olarak düşük gelirle çalışmaya mâhkum edilen bir toplumsal grup olmanın ötesinde, herhangi bir uzmanlaşmaya ve meslek nosyonuna sahip olmamakla ilişkilidir. (2015, s. 48).

Bu makale, prekarizasyonun Türkiye özelindeki görünümüne, orta sınıf meslek mensupları olarak bilinen öğretmenlerin ve avukatların mesleki deneyim ve pratiklerine içerden bir bakış sergilemektedir. Makale, 2018 yılında avukatlar, öğretmenler, mühendisler ve bankacılardan oluşan orta sınıf meslek gruplarıyla resmi doktora çerçevesinde elde edilmiş derinlemesine görüşme verilerinin sadece avukatlar ve öğretmenler kısmından oluşmaktadır. Veriler, 2017 yılında olgun kuşak ve genç kuşak avukat ve öğretmen 24 meslek mensubuyla, yüz yüze olarak gerçekleştirilmiş derinlemesine görüşmelerden oluşmaktadır. Bu veriler bugün açısından yeniden analiz edilmiş ve geç orta sınıflaşma, prekarizasyon, sosyo-ekonomik gerileme ve mesleki anlam kaybı gibi nosyon ve kavramsal çerçevelerle yeniden gözden geçirilerek tartışılmıştır. Tartışmanın olgunlaştığı çerçeve, Türkiye’de orta sınıf mesleklerin sosyo-ekonomik gerilemesi ve statü kaybının son yıllarda daha da görünür hale gelmesidir. Belirli meslek mensuplarının yaşlı jenerasyon temsilcileri, mesleğe başladıkları dönemler söz konusu olduğunda, sosyo-ekonomik avantajlara sahipken; aynı mesleklerin genç jenerasyon temsilcilerinin mülkiyet edinimi, sınıfsal konum, mesleki saygınlık gibi parametreler açısından geriledikleri gözlemlenmiştir. Makalede, “genç kuşak” öğretmen ve avukatların (2000’lerde mesleki pratiğe başlayanlar) meslek dünyaları tahlil edilmiş ve aynı meslek mensuplarının “olgun kuşak” (1980’lerde mesleki pratiğe başlayanlar) temsilcilerinin mesleki pratikleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu karşılaştırma, mülkiyete erişim, tam zamanlı çalışma, iş istikrarı, net gelir kısıtlılığı, mesleki anlam atfı, sınıfsal gerileme ve statü kaybı gibi çok boyutlu toplumsal durum ve vaziyetleri içermektedir. Makalede, genç kuşak meslek mensuplarının

karşı karşıya kaldıkları sosyo-ekonomik gerilemeler üç eksenle ortaya konulmuştur. İleri, öğretmen ve avukatların meslek içi hiyerarşilenmesinin, toplumsal ilişkilerde hangi türden gerilim ve yarılmalar yarattığını ortaya koymak biçimindedir. İkinci olarak, her iki grubun sınıfsal konumlanmaları ve mülkiyet ilişkilerindeki verili durumu karşılaştırmalı olarak betimlenmiştir. Üçüncüsü ise, ilk iki eksenle bağlantısında, aktörlerin mesleklerine ilişkin geleceğe bağlamı olarak bir kariyer atfı yapıp yapmadıklarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ, KURAMSAL YAKLAŞIM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Makale, 2018 yılında avukatlar, öğretmenler, mühendisler ve bankacılardan oluşan orta sınıf meslek gruplarıyla resmi doktoram çerçevesinde elde edilmiş derinlemesine görüşme verilerinin sadece avukatlar ve öğretmenler kısmından oluşmaktadır. Veriler, 2017 yılında avukat ve öğretmenlerden 24 meslek mensubuyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu aracılığıyla yüz yüze gerçekleştirilerek toplanmıştır. Derinlemesine görüşmeler sırasında gözlemler yapılmış, notlar tutulmuş ve katılımcıların görüşmeleri ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Kayıtlar, titizlikle dinlenmiş, yanıtlar sosyolojik olarak analiz edilmiştir. 2017 koşullarında, avukat, öğretmen, mühendis ve bankacılardan oluşan katılımcılarla, orta sınıf meslekler üzerine niteliksel bir araştırma tasarımı yapmak ve veri toplama tekniği olarak da derinlemesine görüşme yöntemini kullanmak basit bir tercihin ötesinde, bir zorunluluğun sonucuydu çünkü keşfetmeye çalıştığımız sosyolojik örüntüler karmaşıktı. Bu karmaşıklığın nedeni, günümüzde meslek mensuplarının bir “orta sınıf daralmasıyla” ya da “geç orta sınıflaşma” durumuyla karşılaşmış karşılaştıkları sorunsalı sosyolojik olarak tespit etmenin ve izlemenin oldukça güç olmasıydı. Bu güçlüğü aşmak bakımından, olgun ve genç meslek mensuplarıyla derinlemesine görüşmeler yapmak ve mesleğin sosyo-ekonomik ritmini aktörlerdeki görünümünden içerden anlamaya çalışmak bilimsel en yakın gözlem gibi görünmekteydi. Bu amaçla, 1980’lerde meslek pratiğine başlamış meslek mensuplarıyla, 2000’li yıllarda mesleğe adım atmış öğretmen, avukat, mühendis ve bankacı meslek mensupları arasında kategorik, kavramsal ve en önemlisi pratik bir ayrıma gitmiştik. Bunun nedeni, günümüz yaşatısında meslek dünyasında yaptığımız gözlemlerdir. Özellikle, orta sınıf olarak addedilen öğretmenlik, mühendislik, avukatlık ve bankacılık gibi meslek türlerinin olgun kuşak temsilcilerinin mülkiyet edinim kapasiteleri, net gelir durumları, mesleki saygınlık algılamaları (mesleklere başlama periyotlarında) son derece yüksek düzeydeyken; aynı meslek mensuplarının genç kuşak temsilcilerinin birçok sosyo - ekonomik parametre açısından gerilediklerini gözlemlenmiştir. Bu makalede ise 2017 yılında elde edilen derinlemesine görüşme verilerinden sadece öğretmenler ve avukatlara ilişkin bulgular yeni bir bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Makalenin temel sorusu, genç kuşak avukat ve öğretmenlerin içinde yaşadıkları toplumsal hiyerarşide bir “geç orta sınıflaşma” durumuyla karşılaşmış karşılaştıklarını tartışmaya açmaktır. Yapılan analiz ve değerlendirmeler sonucunda, genç kuşak meslek mensuplarının sosyo-ekonomik birçok parametre (mülkiyet, gelir, statü) açısından geriledikleri ve bir geç orta sınıflaşma durumuyla karşı karşıya kaldıkları bulgularıdır. Makalenin özgün yönü ya da literatüre katkısı ise toplumsal tabakalaşma sorununu avukat ve öğretmenler gibi orta sınıf meslekler açısından ele alması ve genç kuşak meslek mensuplarının sosyo-ekonomik gerilemesini göstermesidir. Katılımcıların sosyolojik profili ise 1980’lerde meslek pratiğine başlamış olgun kuşak öğretmen ve avukatlarla; 2000’lerde mesleki etkinliğe başlamış genç kuşak öğretmen ve avukatlardan oluşmaktadır:

Tablo 1. *Katılımcıların demografik özellikleri*

Cinsiyet	Jenerasyon	Avukat	Öğretmen	Toplam
Kadınlar	Genç (2000 Kuşağı)	3	3	6
	Olgun (1980 Kuşağı)	3	3	6
Erkekler	Genç (2000 Kuşağı)	3	3	6
	Olgun (1980 kuşağı)	3	3	6
Toplam		12	12	24

Tablo 1’e göre, avukat gruplarda genç kuşakta üç kadın, olgun kuşaktan ise yine üç kadın katılımcıyla toplamda altı kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Öğretmen gruplarda da genç kuşaktan üç kadın; olgun kuşaktan ise yine üç kadın olmak üzere toplamda altı katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Erkek katılımcılar açısından avukat gruplarda genç kuşaktan üç, olgun kuşaktan üç toplamda altı; öğretmen gruplarda ise genç kuşakta üç, olgun kuşaktan üç toplamda altı katılımcıyla derinlemesine görüşmeler icra edilmiştir. Çalışma kuramsal yaklaşım açısından sınıf analizinin etkili iki yorumcusu, Wright ve Goldthorpe’u teorik tartışmasının çıkış noktası olarak almıştır. Wright’a göre, üretime katılan insanlar, üretim ilişkilerindeki konumlanmalarıyla bağlantısında farklı türden hak ve yetkilere sahiptir. Bu haklar ve yetkiler eşitsiz biçimde dağıtıldığında, sınıf ilişkilerinin gerilim alanları oluşur. Wright, ileri kapitalist toplumlarda, toplumsal dinamikleri inşa eden kurucu unsurun ekonomi ve üretim ilişkileri olduğu tezini ileri sürer. Ona göre, Batı toplumları, hala sınıflı toplumlardır ve sömürü yaşam alanının her yerine yayılmıştır. Wright, sömürü ve dışlanma süreçlerine etnik, cinsiyet, dinsel ve ekonomik sebeplerle maruz kalanları ayrı ayrı analiz etmiştir ve sınıf durumunun sömürü süreçleriyle ilişkisini çoklu boyutlu baskı unsurlarıyla açıklamıştır (Wright, 2014, s. 15-48). Goldthorpe ise 1945 sonrasında Batı sanayisinin karmaşıklaştığı ve klasik kol gücü emekçi sınıfların yanına, beyaz yakalı yeni iş gücünün eklenildiği tezini savunmuştur. Goldthorpe’a göre iş gücü piyasasındaki bu çeşitlenmeye rağmen, özellikle mavi yakalı çalışan kesimin yaşam standartları, beyaz yakalılara göre düşmeye devam etmiş ve gözle görülür bir gelişme deneyimlenmemiştir. Bu bağlamda, mavi yakalıların orta sınıflaştığı tezi yanlış olduğu gibi, sınıfların toplumsal takalaşma içinde yukarıya doğru hareketliliği de azalmaya ve sınırlanmaya başlamıştır. Kuşaklar arasında sınıfsal geçişkenlik kolaylaşmamış, zorlaşmıştır. Goldthorpe, bu çıkarımlarına temellendirmeyi, sınıfları meslekler özelinde pazar ve iş gerçekliğinde, iş ortamındaki dağılımını izleyerek yapmıştır. Buna göre, serbest çalışan bir tesisatçı, usta başı tesisatçı ve işçi tesisatçı arasında ekonomik yaşantı, gelecek planları ve kariyer dünyası açısından radikal düzeyli farklar vardır. Bu makalede, Goldthorpe’un sınıfı mesleğe gömülü olarak izlemesine yakın bir perspektifle, genç kuşak ve olgun kuşak avukat ve öğretmen grupların 1980 ve 2000 periyodunda yıllar içindeki sosyo-ekonomik dalgalanmalarına bakarak, bir geç orta sınıflaşma durumuyla karşılaşılıp karşılaşmadıkları tartışmaya açılmaktadır. Makalede, Wright’ın yaklaşımı ise meslek içi hiyerarşilenmeler, otorite ilişkileri, sosyo-ekonomik dışlanma, orta sınıf krizi, prekarizasyon gibi kavramsal çerçevelerle tartışmaya dahil edilmiştir.

TARTIŞMA VE BULGULAR

Mesleki Pratikte Keskin Bölünmeler ve Çok katmanlı Gerilimler

Bugünün pratikleriyle değerlendirildiğinde, genç kuşak öğretmen ve avukatların meslek içi hiyerarşilenme ve alt bölünmeleri karmaşık bir görünüm almıştır. Bu görünüm, öğretmen gruplarda ücretli öğretmenlik, dersane öğretmenliği, özel okul öğretmenliği, sözleşmeli öğretmenlik ve milli eğitim öğretmenliği olarak cereyan ederken; avukatlar gruplarda, bir büroda maaşlı çalışan işçi avukatlık, büro sahibi serbest avukatlık, özel kurumlara eklenmiş avukatlık ve devlet memuru avukatlar olarak şekillenmiştir. Bu ayırım, salt kategorik ve kavramsal bir bölünme olmanın çok ötesinde, meslek mensuplarının biyografik yaşantılarında, maddi kaynaklara erişim bakımından yaşamsal boyutta bir bölünme yaratmıştır. Bu bölünmenin mahiyeti, sosyo-ekonominin biçimlendirdiği bir alt-üst oluşturmaktır. Yeni türden bu hiyerarşilenmeler, mesleki aktörlerin deneyimledikleri en üst düzeyli gerilimleri inşa etme kapasitesine sahiptir. Gerilimlerin istikameti mülkiyet, iş güvenliği, psikik güven, mesleki özsaygı gibi zıtlık ve çatışma alanlarından oluşmaktadır. Öğretmen gruplarda, bu çatışmaları en trajik biçimiyle deneyimleyen ve maddi/mülkiyet olanaklarına erişim bakımından kendi hiyerarşinin en altında yer alan kesimler ücretli öğretmenler ve dersane öğretmenleridir. Bu gruplar, statü kaybını, mesleki saygınlık yitimini, sınıfsal gerilemeyi ve dışlanmayı, hayatlarının olağan akışının bir parçası olarak deneyimler. Türk toplumunda sosyo-ekonomik açıdan geleneksel olarak zaten kırılmalı toplumsal kesimlere mensup bireylerin oluşturduğu bir mesleki kategori olarak öğretmenlik, yeni eğreti grupların 2000’ler periyodunda meslek dünyasına eklenmesiyle, dışlanma potansiyeli yüksek, sosyo-ekonomik olarak gerilemiş ve sınıf altı konumlanmalarının yaygın olarak gözlemlendiği bir mesleki alana dönüşmüştür. Ücretli öğretmenler, asgari ücretin altındaki gelir gerçeklikleriyle günümüz öğretmenler dünyasında sosyo-ekonomik baskıya maruz kalan en özel kategorisidir. Genç kuşak ücretli öğretmenlerin meslek dünyasında, olgun kuşağın meslek pratiklerinde gözlemlendiğimiz mesleki heyecan, ülkü birliği ve mesleki anılardan oluşan bir hafıza yoktur. Bu gruplarda, mesleğin sosyo-ekonomik kapsayıcılığındaki daralmanın zamanla mesleğe yönelik bir öfkeye, bu öfkenin de sonraki aşamada bireyin kendine yönelttiği içsel bir şiddete dönüştüğünü gözlemleriz. Bu içsel şiddet, çoğu zaman aktörlerin kendi uzmanlıklarına, diplomalar/sertifika lar arka planlarına ve kariyerlerine yönelik bir hoşnutsuzluğu ifade eder:

Türkiye’de tarih bölümlerinin kapatılmasını istiyorum. Öğretmenlik kalsın bölümler kapansın. Tarih bölümü olmaması lazım atanması yapılmıyor çünkü çok mezun var, benim arkadaşlarımdan şu an formasyonu olanlarda var, evde oturuyorlar yani hiçbir işe yaramıyor. Hatta erkek arkadaşlarım var üniversitede polisliğe başvurudular. Polis olacaklar başka çıkar yol yok (Öğretmen, Kadın, 27).

Tarih bölümü mezunu atanamamış kadın öğretmenin “öğretmenlik kalsın tarih bölümleri kapansın” talebi, yaşam bağının sosyo-ekonomik dayanakları ortadan kalktığında, mesleğin duygusal, düşünsel ve davranışsal ethos sunma kapasitesinin parçalandığının göstergesidir. Bu parçalanmayı tetikleyen güç ilişkileri alanlarından en bilineni, atanamamış öğretmenlerin kadrosuz (ücretli) olarak çalıştıkları devlet okullarıdır. Bu mekânlar, ücretli öğretmenlerin, kadrolu öğretmenlerle karşılaşma alanlarıdır. Ücretli öğretmenler açısından bu karşılaşmalar, iş güvencesizliği ve düşük maaş gibi pratik yoksunlukların mesleki deneyimin fiili zemininde gözlemlendiği nesnel ilişkileri oluşturur. Okul ortamında, dezavantajlılar olarak ücretli

öğretmenler, kadrolu öğretmenlerin kazanımlarını gözlemledikçe, sosyo-ekonomik bakımdan eğreti gerçeklikleriyle yüzleşirler:

Kadrolu öğretmenler geliyor, ders boş geçiyor. Edebiyat öğretmeni var mesela ders işlemiyor. Ben ücretli öğretmenim mesela ders anlatıyorum yani harbi öğrencilere bir şeyler öğretmek istiyorum. Elimden gelenin fazlasını yapıyorum ama aldığım maaşa bakıyorsun, bir de kadrolunun maaşına bakıyorsun (Öğretmen, Kadın, 27).

Dışlanma, en bilindik alandan, aktörlerin genç yaşlarında üniversitelerde ilgili fakültelere girerek tarih, matematik, kimya, İngilizce gibi bölümlerden resmi diplomalar, sertifikalar ve mezuniyetler prosedürlerini aştıktan sonra, sıra resmi atama ve tam zamanlı istihdama geldiğinde, sistemin yeni mülakatlar ve prosedürler inşa etmesi, aşılması imkânsız bariyerler oluşturması anlamına gelmektedir. Bunun mahiyeti, kapıları sonsuza dek kapatmaktır. Bu durumda, genç kuşak meslek mensuplarının, kendi toplumsal sınıfsal kökenlerinin ezberinde ve kodlarında da bulunmayan bir tuhaflik ortaya çıkar ve basit bir tercümeyle şu mesajı verir: “Senin olmayan ama sana aitmiş gibi görünen bir yaşama katlanmaya mecbursun”. Bir yanılısma olarak hayata gönderme yapan bu mottounun nesnel dayanağı, en etkili biçimiyle ücretli bir öğretmenin geçici olarak çalıştığı kadroya, asaleten biri atandığında gözlemlenir:

Çok kötü hissettiriyor insanı. Hani değersizlik hissi çünkü bir teneke kutu gibi kullanılıp atılacağıımızın farkındasınız. Sene sonunda biri atandığı zaman ilk işine son verilecek olan sizsiniz. Bu kullan at modeli gibi geliyor bana ve çokta hoş bir şey değil (Öğretmen, Erkek, 30).

2000’li yıllar öğretmenler dünyasının eğreti konumlanmasının bir diğer grubu, dersane öğretmenleridir. Bir geçici çalışma alanı olarak dershaneler mülkiyete, güvenceli gelire ve tam istihdama ulaştıramayan bir çalışma alanı olarak uzun vadeli bir yaşam disiplini oluşturamamıştır. On ay üzerinden ödenen maaşlar, asgari ücretten gösterilen sigortalar, haftanın altı günü mesai ve her yıl iş değiştirme pratiği, dersane öğretmenleri üzerindeki sosyo-ekonomik baskıyı artırmıştır. Borçlanarak yaşama, dersane öğretmenlerinin geçim olanağının tek yoludur. Günümüz dünyası, genç kuşak meslek mensupları için eski orta sınıf analitik tutarlılıkları olarak belirtilen ev sahibi olmak, çocuklara iyi eğitim sağlamak, iş başarısını önemsemek, düzenli gelir ve statü (Ayata, 2017, s. 47) gibi kazanımların ortada olmadığı bir dönemdir. Öğretmenler, hem yaşamak için borçlanırlar hem de itibar için saklanmak zorunda kalırlar çünkü atanamamış olmak dolayısıyla bir biçimde itibarı, onuru ve saygınlığı zedeleyen bir damga gibi öne çıkar. Kendilerini, sınıfsal açıdan ve mülkiyet ilişkileri bakımından korunaklı bir konumlanmaya taşıyamayan dersane öğretmenleri, itibar bakımından zedelememek için insan ilişkilerinden kaçır, geçim derdiyle boğuşur. Bu eksende, dersane öğretmeni Mehmet Ali’nin anlatısı, gündelik yaşamı idame ettirebilmek bakımından düzenli gelirin önemine vurgu yapmaktadır:

...Düzenli gelir olmayınca o açığı nasıl kapatırız? Yani yaz döneminde para alamayacaksın belli. İşte özel dersten bir şey kazandın mı? Şimdi şu an cebinde para var mı? var. O zaman sakla çünkü yarın kira ödemen gerekiyor, elektrik var, başka faturalar var. (Öğretmen, Erkek, 36).

Genç avukat gruplarda ise, olgun kuşak avukat gruplarda gözlemlediğimiz ve hukuk nosyonunun ayrılmaz bir parçası olan adalet, hak, vicdan gibi kavramların özgül bir ağırlığının olmadığı bulgulanmıştır. Genç avukatlar para, güç ve prestij sarmalındaki kentsel

ilişki ağlarında kompoze olmaktadır. İşçi avukatlar, avukatlık meslek hiyerarşisinde en kırılğan kesim olarak öne çıkmaktadır ve kentsel yoksulluğu derin boyutlarıyla deneyimlemektedir. Coşkun’a göre bu duruma şaşırılmamalıdır çünkü bu kitleler, kentte yaşayan ve kentsel bağları kuvvetli yeni proleterleşmiş gruplardır (Coşkun, 2012, s. 82). Katılımcıların anlatılarına göre işçi avukatlık aşırı mesaisi, net gelir azlığı ve geçici çalışma düzeniyle, mesleki bilginin değersizleştirildiği ve pazar kapasitesinin düşürüldüğü özel bir kategori olarak öne çıkar. İşçi avukatlar, öğleye kadar en az dört duruşma, sonra büroda dilekçe yazma, akşam çıkarken de maillere cevap verme karşılığında, çok düşük ücretlerin ödendiği yeni türden bir sömürü düzeniyle karşı karşıyadır. Kentsel yaşam mücadelesinde, işçi avukatlar kira gibi temel giderleri ödemekte zorlanmaktadır. Kültürel ve sosyal ihtiyaçları karşılarken iki kere düşünmekte, indirimleri takip etmektedirler (Avukat, Kadın, 28). 30 yıl öncesinin sosyo-ekonomik bakımdan korunaklı bir orta-sınıf mesleği olan avukatlık, bugünün dünyasında genç kuşak meslek mensuplarından kentsel yeni dar gelirli ve sınıfsal olarak gerilemiş toplumsal grupların oluştuğu bir mesleki kategoriye dönüşmüştür. Günümüzde genç kuşak avukatların meslek dünyasında iki yönlü bir ayırmadan söz etmek olanaklıdır. Ayrımlardan ilki, İstanbul’un para ilişkileri ve kapitalist bir başkent olma niteliğine vurgu yapan özel bir belirlemedir. Bu ayırım, mesleğe nerede başlandığı ve icra edildiği (İstanbul mu, taşra mı) basit sorunsalın çok ötesinde, genç kuşak avukatların, İstanbul zeminindeki, olası mesleki çatışkı ve para ilişkileri gerilimlerini ima eden, hatta ön varsayan bir anlamlandırmadır:

Bir defa İstanbul başka bir yer onu söyleyeyim. Zaten hukuk camiasında da hikaye o. İstanbul metropol ortaklığı, zaten dünyanın en büyük barosu, bir de İstanbul dışında Ankara, Gaziantep, Urfa taşra diye geçiyor bizim hukuk camiasında. (Avukat, Erkek,36).

İkinci ayırım, bizzat İstanbul’da mesleki pratiği sergileyen avukatlar arasındadır. Bu ayırım, İstanbullu avukatlarla taşralı avukatlar arasında mesleki kariyerin gelişimi ve maddi/mülkiyet olanaklarına erişim bakımından göz ardı edilemeyecek farklılaşmalara vurgu yapar. Farklılaşmanın mahiyeti, avukatların piyasaya gömülü meslek pratikleriyle bağlantılı, bu bağlantıları güçlendiren bir toplumsal yatınlığa sahip olmak, ticari çevreden gelmek ve bağlantılı sosyal sermayeye sahip olmakla ilişkilidir. Sınıfsal kökene gömülü, İstanbullu avukatlarla, taşra kökenli avukatlar arasında sosyo/ekonomik ve kültürel/sosyal sermayeler toplamının etki gücünün karşılaştırılmasında, İstanbullu genç avukatların lehine, taşralı genç avukatların aleyhine meslek hayatının başlarında, daha ilk kerte de ortaya çıkan bir mağlubiyete gönderme yapar:

... Anası babası burada avukat olan bir zümre ve yahut ta Saint Benoit, Saint Michel, Robert College gibi ekibin içerisinde olduğu kökleşmiş İstanbulluların çocukları, bir de bizim gibi taşradan buraya gelip yırtmaya çalışanlar. Bu arkadaşlar otomatikman babalarından, dayılarından, kuzenlerinden ilişkileri daha farklı olduğu için staj yaptıkları yerler bile farklı (Avukat, Erkek, 36).

Genç kuşak avukatlar, metropol-para ortaklığının ilişkiler ağında, kendi toplumsal kültürel ve değer dünyalarından (taşra kökenli avukatlar) kopuşa gönderme yapan, olağan sosyalizasyon süreçlerini alt-üst eden bir “yeniden sosyalizasyona” maruz kalırlar. Yeniden sosyalizasyonun anlamı, neo-liberal süreçlerin şekillendirdiği ve avukatların iş hayatındaki pratiklerinden gözlemledikleri, yeni türden kültürel kodları içerir. Toplumsal mesafelerin yeniden

tanımlandığı bu süreç, para ilişkileriyle biçimlenir ve kırılğan toplumsal kesimlere mensup genç avukatların yeni türden bilgi stoklarıyla kültürlenmeleri sonucunu doğurur. Öğrencilikte kır pidesi yemekle başlayan ama avukat olduktan sonra Etilerdeki lüks restoranlarda müvekkil ağırlamaya (Avukat, Erkek, 36) doğru gelişen bu süreç, aktörleri duygusal ve düşünsel olarak aşındırmakta, meslek nosyonunu inşasına zarar vermektedir:

... Plaza avukatı olarak girmiş buldum işe. Ona göre ayakkabılarım kıyafetim her şeyim vizyonum, konuşma değişiyor. Amma velakin, patron olacak şahıs, avukat olan kızının üzerine ofis işletiyor, emekli hâkim, bakın buradan neler çıkıyor. 20 yaşlarında iki geç kız avukatı alıyor, umutları ve hayalleri olan gencecik insanları. Örneğin, hep beraber yemeğe gittiğimiz zaman, elimizi yüzümüzü düzeltmek ve kendimize çeki düzen vermek için tuvalete gittiğimizde, yemekten önce tuvalete sık gitmeyin, çok yersiniz hesap çok gelir diyecek kadar ahlaktan yoksun... En son zaten dövüyordum terbiyesiz adam diye, çünkü sarılıp öpmeler laubali laubali hareketler, elini belime atmalar, sinirlendim ve derhal ayrıldım o bürodan (Avukat, Kadın, 29).

İşçi avukatlar, sadece piyasanın ve büro mantığının yıkıcı etkilerine maruz kalmazlar; aynı zamanda, psişik güveni ve kişisel itibarı zedeleyen mekanizmalarla da mücadele ederler. Özellikle, kırsal kökenli İstanbullu avukatların zihin dünyalarındaki “meslek tahayyülüyle”, profesyonel iş yaşantısındaki tahayyül arasındaki ayrım dikkat çekicidir. Bu ayrım, mesleğin sosyo-ekonomik gerilemesiyle ilişkilidir. Avukatların “mesleğe bir burjuva gibi başlamayı umarken, direkt işçi sınıfının bağrına dalmak” (Avukat, Kadın, 29) olarak betimledikleri fiili gerçeklik; sınıf risklerinin, otuz yıl öncesinin korunaklı bir orta sınıf mesleği olarak serbest avukatlığı nasıl aşındırdığının göstergesidir. Büro sahibi patron avukatların “beğenmiyorlarsa gitsinler, daha iyisi daha düşük ücrete bulunur” (Avukat, Kadın, 28) anlayışı, genç avukatların üzerindeki sosyo - ekonomik baskıyı artırmaktadır. Akbaş’ın da vurgu yaptığı gibi, hukuk alanı, giderek sermaye birikiminin yoğunlaştığı bir mesleğe dönüşmüştür. Bütünüyle kapitalizmin yasalarının işlediği ve para ilişkilerinin metalaştırdığı bir hizmet görünümündedir (Akbaş, 2013, s. 143). Cirhinlioğlu’nun 1997’de avukatlara ilişkin yaptığı çalışmada ise daha iyimser sonuçlara ulaşılmıştır. Cirhinlioğlu’na göre, 90’lı yılların sonlarında avukatlık mesleğinin ekonomik kazancı oldukça tamin edicidir ve avukatlar mesleki pratiklerde adalet kavramının önemine vurgu yapmaktadır (Cirhinlioğlu, 1997, s.73,74). Fakat bugünün dünyasında, yaşam pratiklerinde cereyan eden ve üstesinden gelinmesi gereken “fiilli yoksulluk”, genç avukatları iki yönlü sorgulamaya sevk etmiştir. İlki, mesleğin verili hoşnutsuzluğunun tetiklediği, mesleki kariyerin başka biçimde inşasını talep eden ve geçmişe yönelik pişmanlığı “ama böyle olmamalıydı” diyerek dile getiren bir duygu durumudur. İkincisi ise, mesleğe eleştirel bir mesafeye yaklaşan ve avukatlığın felsefi ilkelerden ve hukuk nosyonundan uzaklaşmasından “etik huzursuzluk” duyan bir yaklaşımdır:

... Müvekkille görüşmeye Clio arabayla gidiyorsan hiç gitmene gerek yok. Bir tane dava kazanıp, Mercedes Escont’a binmen lazım hatta bizim mesleğimiz ye kürküm ye, show business, tamamıyla show business etkinliği, ne bir etik, ne bir kural kaide, ne bir işin esasına ilişkin bir şey yok (Avukat, Erkek, 36).

Avukatlar, öğretmenlere benzer biçimde devlet istihdamı ve memurluğa eğilimli durumdadır. Piyasa avukatlığının ve serbest çalışmanın mülkiyet edinim kapasiteleri riskleri ve güvencesizliği karşısında memur olma bir kariyer alanı olarak belirlemiştir. Bu durumun genç

kuşak avukatlardaki yansıması, hukuk fakültelerine girdikleri ve mezun oldukları dönemdeki değişimi bir şok etkisi olarak betimlemeleridir. Okullara girdiklerinde olağan üstü bir gelecek vaat eden hukuk fakülteleri, mezuniyette açık bir yoksulluk ve güvencesizlik kariyeri ortaya çıkarmıştır ve devlet güvencesindeki memuriyet türleri cazip hale gelmiştir:

... Devlette çalışmak artık bir lütuf, yani mükemmel bir şey, altın değerinde bugün. İnsanlar ben memurum dediğinde, haddim değil bir toplumsal belirleme yapmak ama o kabul çok farklı. Serbest çalışan adama yaptıkları muamele esnaf muamelesi ha iplik satıyorsunuz Eminönü’nde, ha Gayrettepe’de ofisiniz var (Avukat, Kadın, 29).

Olgun kuşak öğretmen ve avukatların mesleki deneyim ve öğrenmeleri ise genç kuşaktan iki eksenle farklılaşır. İlki, meslek içi hiyerarşilenme ve alt bölümlenmelerin yıkıcı etkilerinin var olmamasıdır. İkincisi, sosyo-ekonomik yeterliliğin ve mesleki saygınlığın yüksekliğidir. Olgun kuşak öğretmen ve avukatların mesleki pratiğe başladıkları dönem, ağırlıklı olarak 1980’li yıllardır. Öğretmen grupları açısından 1980’li yıllar, mesleğin toplumsal hiyerarşide özgül ağırlığının olduğu bir dönem olarak öne çıkar. Olgun kuşak öğretmenler, mezuniyetlerinin hemen ardından devlete atanmışlardır (Öğretmen, Kadın, Seray). 1980’lerde, öğretmenlik mesleği tam zamanlı, devlet güvenceli ve emekliliğe kadar icra edilen bir meslek görünümündedir. Öğretmenin devlet güvencesinin dışına çıkması (özel okul ya da farklı sektörler) bir zorunluluk değil, isteğe bağlıdır ve ekonomik getirisi yüksek bir pratiktir (Öğretmen, Kadın, Seray). Benzer bir alternatiflerin çokluğu pratiği, olgun kuşak avukat gruplarında da gözlemlenmektedir. Aynı dönemde mesleğe başlayan bir avukat, kişisel tercihleriyle ilişkili olarak şirket avukatlığı yapabilmekte, devlete bağlı kurumsallıklara avukat olarak geçebilmekte, savcı/hâkim olabilmekte ve serbest avukatlığı ekonomik getirisi yüksek bir meslek olarak icra edebilmektedir. Bu eksenle, olgun kuşak meslek mensupları, genç kuşakla karşılaştırıldığında sınıf risklerine daha seyrek maruz kalmıştır. 1980’li yıllar, avukatların mesleki pratikleri açısından hiyerarşilerin değil; meslek mensuplarının yüceldiği, net gelir bakımından zenginleştikleri ve mülkiyet edinimi açısından ilerledikleri yıllardır.

Sınıfın Özgünlüğü ve Sosyo-Ekonomik Gerilemeler

2000’ler periyodunda öğretmenlik mesleğini icra eden genç kuşağın, gelir ve mülkiyet ilişkileri konumlanmalarını analiz ettiğimizde, atanmamış öğretmen statüsündeki ücretli ve dersane öğretmenleri grupların, uzun erimli mülkiyet edinimi, tazminat hakkı ve tam sigorta gibi hayati olanaklardan yoksun oldukları bulgulanmıştır. Ücretli öğretmenler, haftalık 30 saatlik maksimum ders saatini doldursalar bile, ancak asgari ücrete yakın bir ödeme alırlar. Örneğin, ücretli öğretmen olarak çalışan Derya, 30 saatlik dersi dolduramadığı için asgari ücret kadar bile ödememe alamamaktadır. Sigortası çalıştığı süre boyunca 15 gün üzerinden yatırılmıştır, yaz döneminde maaş alamamış ve kadrolu biri atandığında işine son verilmiştir (Öğretmen, Kadın, 27). Dershane öğretmeni Nuray ise dershane kitapları basan bir yayınevinde haftanın 6 günü çalışmaktadır ve asgari ücretin üzerinde ücret almaktadır. 39 yaşındaki katılımcı, çalışırken asgari ücret üzerinden yatırılan sigortalarının emeklilik sürecinde bir dezavantaj oluşturacağını farkındadır (Öğretmen, Kadın, 39). Hem dershane öğretmenleri hem de ücretli öğretmenlerin toplumsal sınıf kökenleri orta sınıf görünümündedir ve bir önceki kuşağın görece güçlü ekonomik sermayesinin, sonraki kuşakta (ücretli ve dershane öğretmenlerinde) ortaya çıkmadığı söylenebilir. Katılımcıların aileleri kendi evlerinde oturmakta, düzenli gelirle yaşamakta ve araba mülkiyetine sahip olmaktadır. Dershane öğretmeni Mehmet Ali’nin

anlatısı, ailesinin toplumsal/sınıfsal kökeninin orta sınıf temellerini göstermesi bakımından önemlidir:

Babam İlköğretim öğretmeniydi ve memuriyet yaşamı boyunca, aynı zamanda da ticaretle uğraşmıştı. Atanamadığım için hep üzüldü ve sürekli Kamu Personeli Sınavına girerek, devlete öğretmen olmamı tavsiye etti (Öğretmen, Erkek, 39).

Genç kuşak öğretmen gruplarda, günümüzdeki mesleki hiyerarşi şu görünümde: Milli Eğitim kökenli öğretmenler, sözleşmeli öğretmenler ve özel okul öğretmenleri, dersane öğretmenleri ve ücretli öğretmenlerdir. Hiyerarşinin en üstünde yer alan Milli Eğitim kökenli yani devlette çalışan öğretmenler, düzenli gelir ve mülkiyete erişimdeki avantajlı konumlarıyla dikkat çekicidir. Sözleşmeli öğretmenler ise, hukuksal olarak tamamen atanmış öğretmen statüsüne sahip olmamakla birlikte, fiili olarak atanmış öğretmen haklarını kullanmaktadır. Özel okul (kolej) öğretmenleri, net gelir ve sosyal haklar açısından homojen özellikler sergilemezler; özel sektörde çalışmanın risklerini deneyimlerler. Devlet öğretmenleri gibi iş güvenliğine sahip değillerdir; fakat mülkiyet ve net gelir bakımından ücretli ve dersane öğretmenlerinden avantajlı bir konum alırlar. Genç kuşak avukat gruplarda ise mesleki gelirle bağlantılı ilk kriz, stajyerlik döneminde patlak vermektedir. Bir yıllık staj döneminde sigorta girişleri yapılmamakta ve para almadan çalıştırılmaktadırlar. Bu durum, özellikle Anadolu kökenli dar gelirli ailelere mensup genç avukatların geçim bakımından zorlanmalarına neden olmaktadır:

Bir yıl staj yaparken bedava çalışmanı istiyorlar, İstanbul gibi bir kentte düşünün. Benim ailem Zonguldak’ta, emekli bir babanın, hiç çalışmamış bir Annenin, işsiz ve sakat bir abinin aile bireyiyim, dolayısıyla ben staj yaparken paraya muhtacım, dört sene burada yurttan kalmıştım eve çıkma şansım olmadı hiçbir zaman, okul bittikten sonra akrabalarımın yanına yerleştim orada da bir yere kadar, mecbursun ev tutmaya kendi düzenini kurmaya (Avukat, Kadın, 29).

Genç jenerasyon avukatların meslek yaşamlarının ilk beş yılı işçileşme süreciyle geçmektedir. Hukuk bürolarında maaşlı çalışan avukatların sigortaları gerçek maaş üzerinden yatırılmamaktadır. Beş yılın üstünde mesleki tecrübeye sahip büro çalışanı maaşlı avukatlarda net gelir açısından kazanımlar olsa da, mülkiyete aktarılabilir nitelikte değildir. Bu eksende, genç kuşak avukatlardan kentsel dar gelirli yeni toplumsal gruplar ve kitleler oluşmuştur. Burada dar gelirlilik kavramını, kendi meslek pratiğinde ve uğraş alanında giyim kuşam, barınma, ulaşım, gündelik rutinler ve kendini takdim gibi yapıp etmelerdeki kısıtların sistemleşmesi olarak kullanıyoruz. Bu eksende, 2000’ler periyodunda, genç kuşak avukatların bir orta sınıf kaymasından ya da doğru tabirle bir “geç orta sınıflaşma” durumundan bahsetmek olanaklıdır:

...Ben yedi yıllık avukatım ben de istiyorum arabamla gideyim, müvekkilin kapısında anahtarımı bırakayım ya da adliyeye gideyim. Metrobüslerde sürünmeyeyim indi bindi, indi bindi. Ben Kartal adliyesine giderken otobüs, metrobüs, metro yapıyorum, üç vasıta değiştiriyorum, aynı şekilde de geri dönüyorum. Bir kere yol beni zaten perişan ediyor (Avukat, Kadın, 29).

Avukatların verili sınıfsal durumunu analize giriştiğimizde, bir hukuk bürosunda maaşlı çalışan avukatlarla, büro sahibi avukatların farklılaştığını gözlemledik. Maaşlı gruplardan işçi avukatlar stajyerlik dönemleri hariç 1-4 yıllık tecrübeyle asgari ücret ve biraz üzerine

çalışmaktadır. 5-10 yıllık deneyime sahip maaşlı gruplar ise ortalama olarak asgari ücretin 2,5 katına tekabül eden bir gelir elde etmektedir. 10 yıllık mesleki deneyime sahip maaşlı çalışan avukatlarda net gelir göreceli olarak yüksektir, mütevazı mülkiyete erişim olanaklıdır fakat ev mülkiyeti için aynı durum söz konusu değildir. Bunun istisnası, kurumsal firmalarda çalışan genç avukatlarda gözlemlenir. Bu gruplarda, eşlerin çalışmasının yarattığı çift maaş katkısıyla ev mülkiyetine erişim olanaklı hale gelmektedir. 10 yıl ve üzeri serbest çalışan büro sahibi avukatların net gelir aralığı oldukça yüksektir. Fakat İstanbul koşullarında, giderleri de artış eğilimindedir. Çalıştıkları bürolara kira ödemektedirler, aynı zamanda ev sahibi değillerdir. Bağkur (sigorta) ödemelerini sistemli olarak yapmamaktadırlar. 1980’lerde meslek pratiğine başlayan olgun kuşak avukatların mesleğin ilk yıllarındaki görünümü, genç kuşaktan bütünüyle farklılaşır. Farklılaşma iki ekseninde belirginleşmektedir. İlki, mülkiyet konumlanmasıdır, İkincisi ise alternatiflerin çokluğudur. Olgun jenerasyon avukatların mülkiyet edinim kapasiteleri serbest avukatlarda, özel sektörde çalışanlarda ve devlet kurumlarındaki avukatlarda tutarlı bir görünüm sergilemektedir. Düzenli gelir birikime, birikimde mülkiyete dönüşmüştür. Örneğin, 1980’de Petrol İş Sendikasında başladığı avukatlık mesleğini 25 yıl icra ederek emekli olan Yalçın, İstanbul’da, Koşuyolu, Ümraniye ve Kartal’da daireleri olduğunu, Altınoluk’ta da yazlık alabildiğini ifade etmiştir (Avukat, Erkek, 58). Olgun jenerasyon avukatların meslek pratiklerinde çoklu alternatifler olarak ifade edilebileceğimiz olgusal bir durum söz konusudur. Bu kuşağın, memuriyet temelli avukatlık türlerine, özel sektördeki kurumsal avukatlıklara ve hâkimlik/savcılık gibi statülere erişimleri oldukça kolaydır. Olgun kuşak avukat katılımcının anlatısı, farklı kariyerlere erişim ve alternatiflerin çokluğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir:

...Bir yıl hâkimlik yaptım, kısa bir süre sonra, benim kayınpeder sendikacıydı, Deniz yollarına aldı beni. O yıllarda 3800 TL hâkimlik maaşı, 6500 TL deniz yollarındaki avukatlık maaşı, iki kat aşağı yukarı (Avukat, Erkek, 69).

125

Olgun jenerasyon öğretmenlerde ise öğretmenlik mesleği, her daim mütevazı, ölçülü bir yaşamın dışavurumu, aynı zamanda da güvenli bir mesleki alan olarak görülmüştür. Mesleğin sosyo-ekonomisi, ölçülü mülkiyet olanaklarına erişimi mümkün kılmıştır. Olgun kuşak öğretmenler, toplumsal tabakanın alt kesimlerine baktıklarında, korunaklı bir mesleki alanın parçası olduklarını düşünmüşlerdir:

...Valla ben şöyle, zirveye bakmadan aşağıya bakınca elbette güvendim. Yukarıya baktığımız zaman mutlu olmamız mümkün değil, aşağıya baktığımız zaman atıyorum senin maaşının üçte biri kadar maaş alıyor, iş güvenliği de yok (Öğretmen, Erkek, 61.)

Olgun kuşak öğretmenler dünyasında, geçim olanakları ve net gelirin mülkiyete aktarımı bağlamında erkeklerle kadınlar arasında dikkat çeken bir ayırım söz konusudur. Özellikle, tek maaşlı erkek öğretmenler geçim konusunda dezavantajlı konumdadır. Ağırlıklı olarak Anadolu kökenli ve dar gelirli sosyal çevreden gelen tek maaşlı erkek öğretmenler, İstanbul gibi kentsel bölgelerde öğretmenliğin dışında ek iş yapmak zorunda kalmışlardır. Bu bulgu, 80’li yıllarda mesleğe başlayan meslek türleri içinde, sadece tek maaşlı öğretmenlerde bulguladığımız bir özgünlüktür. Bunun mahiyeti, Türk toplumunda tarihsel olarak öğretmenliğin ekonomik sermayeyi genişletme kanallarının son derece sınırlandırıldığı ve bir dar gelirlilik sosyolojisine sahip olduğu gerçeğidir. Olgun kuşak kadın öğretmenlerde ise ağırlıklı olarak eşlerin de çalışma yaşamının içinde olduğu görülmüştür. Bu durum, net gelir ve

mülkiyet ediniminde çift maaşın avantajını yaratmış ve yüksek bir yaşam standardı sağlamıştır. Olgun kuşak kadın öğretmenlerin toplumsal kökenleri de ayrıksı bir görünüm sergilemektedir. Kadın öğretmenlerin toplumsal sınıfsal kökenleri orta sınıf karakterlidir. Memur ya da esnaf/tüccar ailelere mensup olan kadın öğretmenlerin aileleri tarafından şehir dışına okumak amacıyla gönderilmeleri, hem çağdaş bir dünya görüşünün hem de ekonomik bir gücün göstergesidir.

Bir Özsaygı Yitimi Olarak Mesleki Statü ve Gelecek Tasarımı Olarak Meslek

Botton’a göre, “her birimiz kendimize tahammül edebilmek için dünyanın bize saygı duyduğuna dair bir takım işaretler arar, onlara bel bağlarız” (Botton, 2015, s. 8). Çağdaş toplumlarda da bireyler statü endişelerini farklı yollarla dile getirirler. Saygı taleplerimizin nesnel ölçütü ise çağımızın sosyo-ekonomisiyle tutarlı, meslek pratikleri çerçevesinde paraya, mülkiyete ve tüketime dönüşebilen kapasitelerin simgesel gücüdür. Türkiye’de deneyimlediğimiz yeni periyod, öğretmenlerin sosyo-ekonomik bakımdan geriledikleri bir daralma dönemidir. Daralmanın anlamı, öğretmenlerin mesleki hiyerarşisinde her biri ayrı dünyalara göndermede bulunan farklı ekonomik gelir ve mülkiyet edinim biçimleri inşa eden bir yapılaşmadır. Yeni dönemde öğretmen saygınlığı ve prestijinin en düşük seviyede hissedildiği kitle ücretli öğretmenlerdir. Bu grupların deneyimlerinde, mesleğin bilişsel, duygusal ve pratik açılardan yordamlar sunma, bireylerin yaşamlarını bir dizi olanaklar setleriyle genişletme ve katkı yapma kapasitesi yani “ethos” işlevi bulunmaz. Ücretli öğretmenlerin mesleki yazgısı, aynı eğitim düzeyi ve yeterliliklere sahip aktörlerden bir grubunun atanarak kadrolu öğretmen olması, diğerlerinin ise atanamayarak meslek evreninden dışlanmasının radikal düzeyli çelişkileriyle biçimlenir:

...Ben Bayrampaşa da İTO diye bir okul var oraya gittim. Çalıştığım okuldan müdür yardımcısı tavsiye etti beni o okula, 6 saatlik bir tarih dersi varmış, ama o okulun müdür yardımcısının geçici diye ücretli öğretmenlerle ilgilenmediğini söyledi bu bile insanı üzüyor ve etkiliyor. Yani seni insan yerine koymuyorlar ve muhatap almıyorlar (Öğretmen, Kadın, 27).

Ücretli ve dersane öğretmenlerinin tam istihdam kaybının yıkıcı sonuçları, gündelik etkileşim pratiklerinde belirgindir. Özellikle, pazar kapasitesi yüksek (mühendis, doktor) meslek mensuplarıyla karşılaşma alanlarında, statü kaybının özsaygıyı zedeleme riski vardır. Günümüz dünyasının para ve güç ilişkilerinin inşa ettiği rekabette direnci en zayıf toplumsal gruplar olarak atanamamış öğretmenler, öğretmenlik mesleğinin olağan kariyerinden sapma eğilimindedir ve hatta mesleği içsel açıdan reddetme tavrını alırlar. 2000’ler periyodunda, mesleki saygınlık ve prestij açısından tüm gruplar gerilemiştir. Örneğin, Milli Eğitim kökenli öğretmenler, özellikle ekonomik sermayeleri baskın çevrelerle temasa geçtiklerinde, statülerinin sarsıldığı duygusuna kapılmaktadır. Ekonomik ve sosyal sermayeleri baskın büyük esnafla karşılaşmalarda, bu yönlü bir duygu yoğunlaşmaktadır:

...Benim okulda öğretmen arkadaşlarım var. Bunlar aynı zamanda büyük ölçekli ticaret yapan ailelerin çocukları sadece öğretmen maaşıyla nasıl geçinilir diyerek dalga geçiyorlar, maddi açıdan küçük görüyorlar (Öğretmen, Erkek, 30).

Meslekler toplumsal karşılıklar yaratırlar. Bu karşılıklar, gündelik ilişkilerde anahtar kavram işlevi görür. Anahtar kavramların işlevsizleşmesi durumunda, mesleğin kariyer tercümesi sönümlenir ve tahayyül gücü parçalanır. Bireylerin zihinleriyle dış dünya arasındaki diyalojik

bağlantı kopar (Özkurt, 2018). Bu durumda, meslek tavsiye edilebilir ve gelecek tasarımı oluşturabilir nitelikten uzaklaşır. Genç avukat gruplarda benzer bir kariyer parçalanmasını gözlemleriz. Özellikle, Anadolu kökenli genç avukatlar, hukuk fakültelerinde öğrencilik döneminde tasarımıladıkları mesleki kariyerin, kentsel karakterli maddi/mülkiyet ilişkileriyle parçalandığını hisseder. Genç kuşak öğretmenler gibi avukatlarda sosyal sistemle bütünleşme pratiğinde gecikmektedir. Genç kuşak avukatlar, yerinde bir betimlemeyle, kendileri açısından büyük bir yaşam tasarımı yitirmişlerdir. Toplumsal kökenlerden miras aldıkları alt orta sınıf konumu ve geleneksel yatınlıkları aşmaya yönelik motivasyon, kentsel sosyo-ekonomik baskılarla sönmülmüştür. Bir hukuk fakültesini bitirerek, uzmanlığın yaratacağı sınıfsal kırılmayla, kendi bireysel/ailesel düşük toplumsal sermayeler kesif daireleriyle mesafeyi açma girişimi ve denemeleri, mesafeli yaklaşıma dönüşmüştür. Mesafeli yaklaşma, genç avukatların verili ekonomik/sınıfsal koşullarını aşılabileceklerine ilişkin kuşkularının artmasıdır. Bu kuşkular, akademik/bilimsel mesleki sıçrama talebinden, sınıf atlamaya yönelik motivasyondan ve kendini gerçekleştirme tasarılarından feragat etmeye neden olur. Para ilişkilerinin metropol merkezi olarak İstanbul’da avukatlık pratiğini sergileyen genç kuşak, neo-liberal ekonomik ilişkiler ağında mesleki itibarı yitirmektedir. Avukatlık, bir mesleki alan olarak piyasa gücü karşısında zayıflayan ve mesleki itibarı kaybeden bir hizmet görümündedir:

İstanbul’da ben avukatım dediğimde çok büyük bir etki uyandırmıyor, karşı tarafta özellikle şirket sahipleri, büyük firma sahipleri dikkate bile almıyorlar (Avukat, Kadın, 29)

Statü kaybı, mesleki niteliklerdeki gerileme, niceliksel yığılma, güvenceli gelir araçlarından yoksunluk, müvekkillerle ilişkilerde avukatların konumunu zayıflatan ve pazarlık kapasitesini düşüren kısıtlıklar olarak öne çıkmaktadır. Avukatlar dünyasında sıkça vurgulanan bir diğer sorun, hukuk fakültelerinin artışıyla bağlantılı özellikle de özel üniversitelerin yaygınlaşmasıyla, belirli avukat grupların mesleki yetersizliklerine ve sınırlı hukuk bilgilerine yönelik eleştirilerin artışıdır. Devlet üniversitesi kökenli avukatlar, bu dönüşümü “mesleki nitelik eksikliği” olarak görmekte ve devlet üniversitesi kökenli avukatlarla, vakıf üniversitesi kökenlileri keskin biçimde ayırmaktadır:

...Şimdi, son dönemlerde maalesef yanlış politikalar sonucu hukuk fakültelerinin sayısı artırıldı, kontenjanlar artırıldı, artık Türkiye’de yüz eli bininci olan kişi bile üniversite sınavında elini kolunu sallaya salaya iyi bir puan almadan istediği hukuk fakültesine giriyor. Tabiri caizse, parayı basıyor diplomasını alıyor. Bu durum, yetkin olmayan, bilgisiz, zeki olmayan avukatların piyasada boy göstermesine yol açıyor. Şimdi artık insanlar da bunu gördükçe yani bu kalitesizliği, bu bilgisizliği, avukatlar gözden düşmeye başladı. Bir çeşit prestij kaybı çünkü bir davasını veriyor vatandaş, avukat onu doğru düzgün yönetemiyor, yazdığı dilekçenin başı sonu belli değil, eksikleri var, bilgisi yeterli değil (Avukat, Kadın, 28).

Hem genç kuşak öğretmen gruplarda hem de avukatlarda, piyasanın eğretiliği devlet güvencesindeki işlere talebi artırmıştır. 2000 sonrası dönem, genç meslek mensuplarının tümü için memur olma eğiliminin güçlendiği bir periyoddur. Bu dönemde, memurlaşma eğilimi klasik anlamının çok ötesine geçerek, bir hayat memmat meselesine dönüşmüştür. Devlete bağlanma, devlet istihdamı dışında geçim olanağının imkânsızlaşması anlamında “devletlileşme” talebi artmıştır. Devletlileşme kavramının pratik göndermesi, bir kariyer alanı

olarak özel sektörle ilişkili istihdamın faillerin bakışında yok hükmüne düşmesi, bir gelecek tasarımı ve yaşam motivasyonu sunamamasıdır. İş güvenliği ve düzenli gelir, mülkiyet edinimi, mesleki prestij ve saygınlık anlamında devlet istihdamının rakipsiz bir kariyer olarak belirmesi, yeni ve özgün bir durum olarak öne çıkmasıdır (Özkurt, 2018). Burada söz konusu olan devletin devleti yüceltmesi değil, memurluğun rakipsiz bir kariyer olarak bir kez elde edildiğinde, bir daha kimsenin arkasına bakmayacağı yaşam boyu bir güvence sunmasıdır.

Olgun kuşak öğretmen ve avukat meslek mensuplarının mesleki statü/saygınlık konumlanması ve içsel doyumunu genç kuşaktan bütünüyle ayrıksı bir görünüm almıştır. Dönemin genel atmosferinde piyasa güçlerinin emek üzerindeki baskısının göreceli zayıflığı, örgütlü işgücü ve devletin kamusal alandaki denetimi meslek mensuplarına avantajlar sağlamıştır. 80’li yıllar, öğretmen gruplarda mesleğin sosyo-ekonomik kapasitesinin gelişmişliği ve mesleki saygınlığın dış dünya onursal karşılığının yüksekliğiyle öne çıkar. Olgun kuşak öğretmenler öğreticilik, önderlik ve problem çözen rehber figürleriyle öne çıkmaktadır:

...Öğretmenlerle köylüler arasındaki ilişkiler çok yoğundu. Biz de köylüleri daha iyi tanıdıkça, köylülere daha nasıl yararlı olabiliriz, daha nasıl faydalı olabiliriz hep bunların düşüncesi içerisindeydik (Öğretmen, Erkek, 60).

Olgun kuşak öğretmenlerin deneyimlerinde, meslek kimliği toplumsal ilişkilerin yapıcı işlevselliği ve insan ilişkilerinin zenginliğiyle güçlenmiştir. Yaşamın fiili dinamikleriyle sağlamlaşmış meslek nosyonu, meslekle-karakter arasında bütünlük oluşturmuştur. Olgun kuşak kadın öğretmen katılımcının deneyimleri, öğretmenlik mesleğinin toplumsal işlevi ve gündelik yaşantıdaki karşılığıyla, aktörlerin içsel dünyalarını yansıtmaktadır:

... Paylaşım vardı orada, mesela komşularımız vardı bizi hiç yalnız bırakmazlardı. Eve geldik, bu saatten sonra yemek yapamazsınız gelin bize derlerdi. Gitmezdik tepsiye koyar getirirlerdi (Öğretmen, Kadın, 57).

Olgun jenerasyon avukat grupların mesleki prestij ve saygınlık konumları, öğretmen gruplardakine benzer bir biçimde gelişmiştir. Avukatların iş hayatındaki istikrar, aile yaşamına ve sosyal ilişkilere pozitif yönlü olarak yansımıştır. Olgun kuşak avukatlarda mesleğin sosyo-ekonomisi de saygınlığı da yüksektir:

...Meslek olarak kariyerimiz toplumun üst seviyesindeydi, bunu sosyal yaşamımızda görüyorduk, hissediyorduk. Yani gördüğümüz itibar ve saygı çok belirgindi (Avukat, Erkek, 69).

Hem olgun kuşak hem de genç kuşak meslek mensuplarının, bir gelecek tasarımı olarak meslek atfı söz konusu olduğunda, tüm gruplar açısından bugünün meslek dünyasına radikal eleştiriler söz konusudur. Genç kuşak öğretmenlerin tümünde, öğretmenlik mesleği pozitif kariyer atfı yapılabilecek ve bir gelecek tasarımı olarak gündeme getirilebilecek konumda değildir. Böyle bir değerlendirmeye yol açan baskın neden, mesleğin sosyo-ekonomisindeki çok boyutlu gerilemelerdir. Genç kuşak öğretmenler, öğretmenlik mesleğini kendi çocuklarına ve öğrencilerine tavsiye etmemektedirler. Olgun kuşak öğretmenler ise, mesleği hem mülkiyet kapasiteleri hem de duygusal tatmin olarak tüm kazanımlarıyla deneyimlemiş olmalarına rağmen, bugünün dünyasında öğretmenlik kariyerini başta atama sorusuna vurgu yaparak olumsuzlamaktadırlar. Avukat gruplar ise piyasa avukatlığının risklerine dikkat çekerek, sosyo-ekonomik güvenceden yoksun olduğuna işaret etmektedir. Hâkimlik ve savcılık,

noterlik gibi mesleki alanları öne çıkarmaktadırlar. Genç kuşak avukatlar, mesleği piyasaya gömülü yıkıcı süreçlerle deneyimlemelerinden dolayı bir kariyer yarılmasıyla karşı karşıyadır. Bu yarılma, geçmiş eğitim yaşantılarına yönelik bir kuşkuyu, daha iyisini yapabilir miydim? sorusuyla gündeme getirmektedir. Bugünün dünyasındaki mesleki pratiklere örtük bir isyan söz konusudur. Olgun kuşak avukatlar ise genç kuşağın avukatlık kariyerini bir çıkmaz yol olarak görmektedir. Onlara göre, bugün artık genç, yeni mezun bir avukatın bir ofis, ev, yazlık, araba gibi mülkiyet çeşitlerine sahip olması olanaklı değildir.

SONUÇ

2000’ler dönemi genç meslek mensubu, öğretmenler ve avukatların mesleki deneyimleri üzerine yaptığımız çok boyutlu analizlerde, günümüz Türkiye’sinde “orta sınıf” sosyo-ekonomik gerilemesini olgusal olarak bulguladık. Bu gerilemeyi, üç boyutlu olarak tartışmaya açmak olanaklıdır. İlk boyut, mesleklerin 2000’ler periyodunda, yeni türden bölünmeler ve hiyerarşiler yaratması ve her bir hiyerarşinin farklı türden net gelir, mülkiyet kapasitesi ve mesleki saygınlığa gönderme yapmasıdır. Öğretmen gruplarda, maddi/mülkiyet kaynaklarına erişmek bakımından hiyerarşinin en altında olan gruplar dersane ve ücretli öğretmen kitlelerdir. Milli Eğitim kökenli öğretmenler düzenli gelir ve tam istihdama erişimden dolayı en avantajlı gruplardır. Genç kuşak avukat gruplarda ise hiyerarşinin en altında yer alan kitle, işçi avukatlar ve diğer maaşlı çalışanlardır. 10 yıllık mesleki deneyime sahip büro sahibi avukatlar ise net gelir ve mülkiyet kapasiteleri bakımından daha avantajlı bir konum elde etmişlerdir. İkinci boyut, sınıf durumunu analiz etmektir. Öğretmen gruplarda, ücretli ve dersane öğretmenleri net gelir, mülkiyet edinimi ve iş güvenliği bakımından en kırılgan kesimlerdir. Avukat gruplarda ise işçi avukatlar aynı parametreler açısından hiyerarşinin altında yer alırken, kurumsal avukatlar ve 10 yıl deneyime sahip büro sahibi avukatlar avantajlı konumdadır. Üçüncü boyut, mesleki statü ve bir gelecek tasarımı olarak meslek nosyonu sorunsalıdır. Ücretli öğretmenlerle, işçi avukatlar mesleki saygınlığı en alt düzeyde deneyimleyen gruplardır. Bu kitlelerin, meslekleriyle duygusal bağları son derece zayıftır ve gelecekte kendilerini meslek evrenlerinin dışında tahayyül etmektedirler. Tüm gruplar açısından genç kuşak meslek mensuplarının bakışında devlet memuriyetiyle bağlantılı işler cazibe merkezi haline gelmiştir. Avukat gruplarda hâkimlik, savcılık, noterlik gibi meslek türleri öne çıkarken, öğretmen gruplarda milli eğitim öğretmenliği tercih edilmektedir. 1980’lerde meslek pratiğine başlayan olgun kuşak öğretmen ve avukatların genç kuşakla karşılaştırılmasında ise mülkiyet kapasiteleri, mesleki doyum ve bir meslek ethosunun oluşması anlamında avantajlı konumda oldukları saptanmıştır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar(lar) aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır(lar):

- 1- Bu makale, 20-22 Eylül 2023 tarihleri arasında Galatasaray Üniversitesinde düzenlenen X. Ulusal Sosyoloji Kongresinde, “Yeni Türden Bir Gerilim: Türkiye’de Orta-Sınıf Mesleklerde Sosyo-Ekonomik Gerilemeler ve Pratik Değersizleşmeler” başlığıyla sunulmuş bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.
- 2- Makale tek yazarlı bir çalışmadır.
- 3- Makalede kullanılan derinlemesine görüşme verileri 2018 yılında savunduğum doktora çalışmamın bulguları olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.
- 4-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Akbaş, K. (2013). Sınıf ve orta sınıf tartışmaları arasında yaldızlı yakalılar: avukatlar işçileşiyor mu? *Praksis, Orta sınıf*, 32(2), 115-144.
- Andersen, G. E. (2006). Toplumsal riskler ve refah devleti. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) içinde. (ss. 33-54). İletişim Yayınları.
- Ayata, S. (2002). Yeni orta sınıf ve uydu kent yaşamı. D. Kandiyoti ve A. Saktanber (der.) (2003) *Kültür fragmanları Türkiye’de gündelik hayat* içinde. (çev. Zeynep Yelçe). dördüncü basım (2017). ss. 37-56. Metis Yayınları.
- Andersen, G. E. (2006). Altın çağ sonrası? küresel bir ekonomide refah devleti ikilemleri. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) (ss. 55-100). İletişim Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (1997). *Türkiye’de hukuk mesleği*. Gündoğan Yayınları.
- Coşkun, K.M. (2013). Sınıf, kültür ve bilinç. Dipnot Yayınları.
- Deacon, B. (2006). Küreselleşme ve sosyal politika: hakkaniyetli refaha tehdit. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) (ss. 101-158). İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları*. (çev. İ. Türkmen). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş toplum*. (çev. Y. Alogan). İthaki Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme*. (çev. A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2014). *Risk toplumu*. (çev. K. Özdoğan-B. Doğan). İthaki Yayınları.
- Botton, D. A. (2004). *Statü endişesi*. (çev. A. S. Bayer). Sel Yayınları.
- Castells, M. (2013). *Ağ toplumunun yükselişi* (1). (çev. E. Kılıç). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gaulejac, V.D. (2013). *İşletme hastalığına tutulmuş toplum*. (çev. Ö. Erbek). Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji kısa fakat eleştirel bir giriş*. (çev. Ü. Y. Battal). Siyasal Kitabevi.
-

- Giddens, A. (2014). *Mahremiyetin dönüşümü*. (çev. İ. Şahin). Ayrıntı Yayınları.
- Gorz, A. (1986). *Elveda proletarya*. (çev. H. Tufan). Afa Yayınları.
- Gorz, A. (1995). *İktisadi aklın eleştirisi*. (çev. I. Ergüden). Ayrıntı Yayınları.
- Hardt, M. & Negri, A. (2012). *Duyuru*. (çev. A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.
- Hartmann, K. (2014). *Küresel çarkın dışında kalanlar*. (çev. E. L. Bakaç). Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin durumu*. (çev. Sungur Savran). Metis Yayınları.
- Kleinman M. (2006). Kriz mi ? ne krizi ? avrupa refah devletinde süreklilik ve değişim. A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar ve U. B. Balaban) içinde. (ss. 159-193). İletişim Yayınları.
- Sennett, R. (2012). *Berber*. (çev. İ. Özkürallı). Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal alanın çöküşü*. (çev. S. Durak - A. Yılmaz). Ayrıntı Yayınları.
- Standing G. (2006). Sosyal güvenlik ağları çılgınlığı: temel gelir Doğu Avrupa’da neden gereklidir? A. Buğra & Ç. Keyder (Eds), *Sosyal politika yazıları* (çev. B. Y. Çakar & U. B. Balaban) içinde. (ss. 333-373). İletişim Yayınları.
- Standing, G. (2015). *Prekarya*. (çev. E. Bulut). İletişim Yayınları.
- Özkurt, C. (2018). *Sınıf ve ötesi*. Gece Akademi.
- Wright, E. O. (1978/2014). Neo-Marksist sınıf analizinin esasları. (çev. Ç. Çiğdemli). (Ed. V. S. Öğütle). *Sınıf analizine yaklaşımlar* içinde. (ss. 49-72). Notabene Yayınları.